

ОДГОВОРНОСТ ПРАВНИХ ЛИЦА У МЕЃУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Апстракт: Након осврћа на теорије о кривичној одговорности правних лица и решења у националним правним системима, разматра се идеја увођења кривичне одговорности правних лица пред њелима и у документима међународног права. Следи анализа позицијивноправних решења у међународном кривичном праву, као и међузависности људских права и међународног кривичног права. У завршном делу даје се крајњак приказ кривичних посљедица пред судовима Француске и Шведске против окривљених за међународна кривична дела, уз закључак да се оправдано може очекивати повећавање броја кривичних посљедица пред националним кривичним судовима на принцип у универзалне јурисдикције против окривљених корпорација за међународна кривична дела.

Кључне речи: кривична одговорност правног лица, корпорације, међународно кривично право, људска права, универзална јурисдикција

1. УВОД

Најновије тенденције у развоју међународног кривичног права које се односе на одговорност правних лица, показатељ су заоштравања казненоправне репресије¹, које осим померања границе некажњивости могу довести и до структуралног преображаја међународног кривичног права, што подразумева померање фокуса са најтежих кривичних дела на кривична дела која су распрострањенија, као и на кривичне поступке против корпорација као економских покретача насиља и саучесника у извршењу међународних кривичних дела.

* Судски саветник, Привредни апелациони суд, jsopalovic@gmail.com.

1 В. Камбовски, „Актуелни проблеми примене међународног казненог права“, Тематски међународни научни скуп Релевантна истраживања примене међународног кривичног права у националном праву, Удружење за међународно кривично право, Тара, 2012, 25 и 31.

2. СУБЈЕКТИВИТЕТ ПРАВНОГ ЛИЦА

Разматрање санкционисања противправног поступања правних лица у међународном праву прилично је дуализовано: с обзиром на тешке последице, које се све више и оправдано фокусирају на тешке повреде људских права и основних слобода та поступања не смеју проћи некажњено, било да за њих одговара правно лице као учинилац кривичног дела и/или држава која је том правном лицу омогућила субјективитет. У Републици Србији, окривљени може бити свако правно лице, а не само привредно друштво, али када су у питању корпорације (што је термин америчког права), мисли се пре свега на концерн, холдинг, друштва са узајамним учешћем у капиталу и огранак страног привредног друштва². За транснационалне и мултинационалне корпорације заједничко је што послују у више држава и принципи централизације и координације, али је код мултинационалне корпорације јаче изражена централизација, имају матично друштво које се налази у земљи порекла и децентрализована друштва- кћерке у земљи домаћину које имају одређени степен самосталности у одлучивању. Транснационалне корпорације имају јаче изражену координацију, нису везане за конкретну државу као матичну, подружнице у националним законодавствима прате глобалне одлуке и прилагођавају их конкретном националном правном и економском систему.

Мултинационалне корпорације, међувладине компаније, као и међувладина удружења произвођача, у међународном јавном праву представљају нетериторијалне ентитете са елементима субјективитета- постојеће или у фази настајања (*in stato nascendu*). Код међувладиних компанија и међувладиних удружења произвођача, државе учествују непосредно или преко јавних предузећа, али по правилу у приватно-правном капацитету (*ius gestionis*). Мултинационалне корпорације поседују економску и политичку моћ која превазилази снагу већине држава, па иако немају међународноправни субјективитет, већ само неке његове елементе, основана је претпоставка да ће се у вези њиховог статуса тражити у оквиру специјализованих грана међународног права.³ Према критички настројеним схватањима, мултинационалне корпорације немају међународноправни субјективитет, али поступају као психопатске личности, гајећи презир према законским ограничењима у потрази за профитом и моћи⁴.

Државе су као правна лица неспорни носиоци међународноправног субјективитета, али су покушаји уношења кривичне одговорности државе у међународно јавно право (нпр. тумачењем члана 42. Повеље ОУН као

2 Привредна друштва из Дела десетог и једанаестог (чланови 549-566. и члан 573.) Закона о привредним друштвима (*Службени гласник РС* бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 – др. закон, 5/2015, 44/2018, 95/2018, 91/2019 и 109/2021).

3 М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023. 186–189.

4 J. Bakan, *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*, New York: Free Press, 2004, 74–75. <https://eddierockerz.files.wordpress.com/2020/11/bakan-the-corporation-the-pathological-pursuit-of-profit-and-power-pdfdrive-1-1.pdf>, 25.3.2024.

казненоправне одредбе против државе), одбачени услед неспојивости инхерентних карактеристика међународног права и државе као његовог основног субјекта и општих услова за постојање кривичне одговорности.⁵

3. (НЕ)ПРИХВАТАЊЕ ИДЕЈЕ О ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНИХ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА

3.1. Национална законодавства

Савремено кривично право (како у класичним континентално-европским кривичноправним системима, тако и у англосаксонском кривичном праву) почива на начелу кривице субјективног карактера⁶, али оно није апсолутно и одступања су уочљивија у правним системима који прихватају одговорност правних лица за кривична дела. Готово све европске јурисдикције познају кривичну одговорност правних лица,⁷ а велики број држава на другим континентима, укључујући САД, Кину и Индију.⁸ У појединим земљама континенталног још права постоји увек отпор правдан догматским разлозима за увођење ове врсте одговорности: Немачка и Италија (која постепено ублажава став)⁹ потом Руска Федерација, Бугарска, Турска¹⁰ и Грчка.

-
- 5 Б. Чучковић, *Примена људских правила о одговорности државе за еколошку штету*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2012, фуснота 64, стр. 24. <https://nardus.mfn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/2609/Disertacija.pdf?sequence=4&isAllowed=y> 9.2.2024.
- 6 М. Шкулић, *Међународно кривично право, људски значај кривичног права, кривично право међународног порекла, међународна кривичноправна помоћ, зачеци кривичног права ЕУ*, Службени гласник, Београд, 2022, 69.
- 7 Аустрија, Албанија, Велика Британија, Данска, Мађарска, Исланд, Литванија, Луксембург, Македонија, Малта, Низоземска, Норвешка, Португал, Румунија, Словенија, Србија, Федерација БиХ, Финска, Француска, Хрватска, Црна Гора, Чешка, Швајцарска, Шведска, Шпанија, прописи Косова* (овај назив је без прејудуцирања статуса и у складу је са Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација 1244 и мишљењем Међународног суда правде о декларацији о независности Косова). Списак држава је преузет из одлуке другог степена већа Међународног трибунала за Либан из 2014. који није узео у обзир државе бивше СФРЈ и друге балканске јурисдикције, које су додате на овом списку.
- 8 Аустралија, Бахреин, Бангладеш, Бразил, Канада, Чиле, Кина, Египат, Гватемала, Индија, Индонезија, Јамајка, Јапан, Кенија, Либан, Малезија, Мароко, Нови Зеланд, Сенегал, Јужноафричка Република, Јужна Кореја, САД, Сирија, Уједињени Арапски Емирати.
- 9 Врховни касациони суд Италије у једној својој одлуци констатује смрт догме *societas delinquere non potest*. Cassazione penale, sez. II, sentenza 30/01/2006, no. 3615, <https://www.altalex.com/documents/news/2007/04/20/cassazione-penale-sez-ii-sentenza-30-01-2006-n-3615>, 26.2.2024.
- 10 Кривично одговарају физичка лица, а правном лицу могу се изрећи мере безбедности (чл. 20. КЗ Турске).

Уз то, *societas delinquere non potest* није древно правило римског права, па чак ни средњег века, већ брокарда коју је осмислио је Франц фон Лист у свом приручнику из 1881. године.¹¹

Посебно треба узети у обзир да ниједна држава *common law* система није одустала од кривичне одговорности правних лица, док су државе континенталног права чије законодавство не познаје одговорност правних лица за кривична дела постепено сведене на једноцифрен број. У Републици Србији законско решење одговорности правног лица за кривично дело¹² засновано је на теорији изведене одговорности, уз систем генералне клаузуле за одређивање кривичних дела.

За разлику од теорије фикције и теорије негације,¹³ теорија реалности и теорија компромиса прихватају одговорност правног лица за кривична дела јер то лице постоји, а постоји и кривично дело са свим својим последицама. Одговорност правног лица у зависности од концепта је објективна (не тражи се одређени психички однос према делу) или субјективна (постоји психички однос према делу и у зависности од тога да ли се тај однос може приписати самом правном лицу или се изводи из радње физичког лица разликују се оригинарна (аутономна) и изведена одговорност. И објективна и субјективна одговорност могу се јавити у форми изведене и аутономне одговорности, те постоје четири доминантне теорије о одговорности правних лица за кривична дела: теорија идентификације (*alter ego*), доминантна у Великој Британији; теорија одговорности за другог (*respondeat superior*) доминантна у САД, Шведској и Данској; теорија колективног сазнања (*Verbandsunrecht*) и теорија корпоративне криминалне културе (нпр. Аустралија).

3.2. Међународно право

3.2.1. Нирнбершка суђења

Одређени облици „одговорности” неких колективитета (СС, СД И НСДАП) који су утврђени на главном суђењу у Нирнбергу нису имали

-
- 11 V. Martínez Patón, *Refutación del principio Societas delinquere non potest*, Real Academia Asturiana de Jurisprudencia, Oviedo 2020, 24–25. http://www.academiaasturianadejurisprudencia.es/download/download_documento.php?idDocumento=185 04.03.2024. „Рећи да корпорације не могу бити учиниоци кривичних дела због максиме *societas delinquere non potest* је прикривена двојезична таутологија, као када бисмо рекли: пушење није дозвољено, што показује принцип *no smoking*“ 17.
 - 12 Закон о одговорности правних лица за кривична дела (ЗОПКД), *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.
 - 13 Старије теорије обилују анегдотама, почев од цитирања папе Иноћентија IV (*Apparatus in quinque libros Decretalium*, ad 2.20.57 (XIII век), француског проф. Merlea да „правно лице не постоји, пошто са њим никада нисмо заједно ручали “или барона *Thurlowa*, за кога „савест“ корпорације не постоји јер она „нема душу коју би проклели или тело које би ударили - “*No soul to damn, no body to kick*“.

значај „осуде за кривично дело”, већ је то била морална лекција са циљем послератне денацификације Немачке.¹⁴ Међутим, питање корпоративне одговорности за кршење међународног права је било на уму судија, нарочито у накнадним „индустријалистичким“ процесима, па су те корпорације имале статус „невидљивог окривљеног“. У предмету *I. G. Farben*, чији се неформални назив и везује за име правног лица (а не као код осталих поступака, за имена физичких лица),¹⁵ Трибунал се оградио наводима да је израз Фарбен употребљен као појам који илуструје инструмент у чије име су извршени противправни акти. Овој корпорацији имовина је одузета на основу самог закона¹⁶, као некривична процедурална мера.

3.2.2. Римски *стајшуй*

Током израде Римског статута¹⁷ предложено је неколико верзија које предвиђају надлежност Међународног кривичног суда (у даљем тексту МКС) да суди, поред физичких лица и правних лицима (изузев држава),¹⁸ али је предлог повучен и постојеће решење прописано чланом 25(1) Римског статута предвиђа одговорност само физичких лица за кривична дела из надлежности МКС. Разлози за повлачење предлога су вишеструки, али је пресудно да одговорност правних лица за кривична дела не постоји у свим правним системима, па би у случају усвајања овог решења у Статуту МКС, тај национални систем „пао“ на тесту комплементарности. Римски статут не искључује могућност да за међународна кривична дела из надлежности МКС одговарају физичка лица у привредним субјектима,¹⁹ али до данас пред овим судом није покренут ниједан поступак против корпоративног директора као физичко лице за већ постојећа међународна кривична дела из Римског статута.

3.2.3. Документи Комисије ОУН за међународно право

Постоји неколико аката ОУН током чије израде су предлози били усмерени ка развоју одговорности правних лица у међународном праву, а разматрано је

14 М. Шкулић, *op. cit.*, 71.

15 *USA vs. Carl Krauch et al.* <http://werle.rewi.hu-berlin.de/IGFarbenCase.pdf>, 11.04.2024.

16 Закон бр. 9 Контролног савета од 30.11.1945. године https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/mlmp/61035888_Volume-I/61035888_Volume-I.pdf, 225.

17 http://digitallibrary.un.org/record/253772/files/A_CONF.183_2_Add.1-EN.pdf?ln=en 49, фуснота 3.

18 Члан 23.5. http://digitallibrary.un.org/record/260092/files/A_CONF.183_C.1_WGGP_L.5_Rev.2-EN.pdf 24.3.2024.

19 Члан 25. (3), (с) или (d), може бити основ за одговорност физичког лица у оквиру корпорације (то укључује, између осталог, стицање добити од продаје оружја наоружаним групама, подупирање репресивних режима, учешће у деградацији животне средине и расељавању народа ради експлоатације ресурса).

и питање кривичне одговорности правних лица, чак и држава, што је сумирано у изводу Годишњака Комисије ОУН за међународно право из 1964. године.²⁰ Од значаја су и: Нацрт Кодекса о злочинима против мира и безбедности човечанства (по питању надлежности Кодекса *ratione personae*, први пут је разматрано питање међународне кривичне одговорности корпорација независно од питања одговорности држава²¹), Нацрт чланова о превенцији и кажњавању злочина против човечности из 2019.²² (обавеза држава да утврди одговорност правних лица за кривична дела наведена је у нацрту, а која може бити кривична, грађанска или административна), Нацрт чланова о одговорности држава за противправне акте из 2021. године²³ (предвиђа *sui generis* међународну одговорност државе, али и под којим условима се акти појединача и ентитета (укључујући привредне субјекте које имају елемент државне власти) сматрају актима државе, нпр. члан 5).

4. ПОЗИТИВНОПРАВНА РЕШЕЊА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

4.1. Конвенције ОУН и Савета Европе

Пораст броја међународних кривичноправних конвенција које одређују настојање (не и обавезу) држава да пропишу одговорност правних лица за кривична дела, делује охрабрујуће уз чињеницу да већина јурisdикција прописује одговорност правних лица за кривична дела на принципу генералне клаузуле, те правна лица пред националним судовима могу одговарати и за свако дело прописано законом, па и за најтежа, међународна кривична дела. Посебан значај имају конвенције ОУН и Савета Европе, указује да ипак постоји могућност да се постигне консензус држава на ширем плану.

Конвенције ОУН су: Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхејда,²⁴ Конвенција ОУН против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима,²⁵ Конвенција ОУН против

20 Doc.A/CN.4/165 https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_165.pdf, 126 т. 5. 2.3.2024.

21 https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_25.pdf, 260-261. 18.3.2024.

22 https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_7_2019.pdf, члан 6. тачка 8. 18.3.2024.

23 https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf, 18.3.2024.

24 Сл. лист СФРЈ, бр. 14/75 Чланом I став 2. ове Конвенције прописано је да „државе чланице ове конвенције проглашавају злочинцима оне организације, установе и појединце који врше злочин апартхејда“. Међутим, ова Конвенција прописује кривичну одговорност само за појединца, укључујући чланове организација, за извршење злочина апартхејда, иако као могуће учиниоце наводи организације.

25 Члан 10. Закона о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима, *Службени лист СРЈ – Међународни ујовори*, бр. 6/2001.

корупције²⁶, Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма²⁷, Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о забрани продаје деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији,²⁸ Закон о потврђивању Протокола о елиминацији незаконите трговине дуванским производима.²⁹

Конвенције Савета Европе су: Конвенција о високотехнолошком криминалу³⁰, Кривичноправна конвенција о корупцији,³¹ Конвенција о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и финансирању тероризма,³² Конвенција о спречавању тероризма,³³ Конвенција о борби против трговине људима,³⁴ Конвенција Савета Европе о фалсификовању фармацеутских производа и сличним кривичним делима која садрже претњу по јавно здравље (тзв. *Medicrime Convention*).³⁵

Ниједна од наведених конвенција не прописује кривичну одговорност као једину врсту одговорности правних лица за кривична дела. У члановима који следе члан о одговорности правних лица за кривична дела из конвенције, ставља се резерва којом се упућује да решење мора бити у складу са правним начелима државе уговорнице. По правилу, конвенција садржи и клаузулу да „зависно од правних принципа односне стране уговорнице, одговорност правног лица може бити кривична, грађанско-правна или управна“ и санкционисана казненом мером која мора бити „ефективна, сразмерна и обесхрабрујућа“ и да ће укључити новчану казну. Уз то, одговорност правног лица не искључује одговорност физичког одговорног лица. Наведене конвенције не садрже одредбу шта се сматра правним лицем у смислу конкретне конвенције, нити упућујућу одредбу на унутрашње право.

26 *Сл. лист* СЦГ - *Међународни ујовори*, бр. 12/2005 (члан 26).

27 Члан 5. Закона о потврђивању Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма, *Службени лист* СРЈ - *Међународни ујовори*, бр. 7/2002.

28 Члан 3. Закона о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, уз Конвенцију о правима детета, *Службени лист* СРЈ - *Међународни ујовори*, бр. 7/2002.

29 *Службени гласник РС - Међународни ујовори*, бр. 2/2017 (члан 15).

30 Члан 12. и 13. Закона о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009.

31 Члан 18. и 19. Закона о потврђивању кривичноправне конвенције о корупцији, *Службени лист* СРЈ - *Међународни ујовори*, бр. 2/2002 и *Службени лист* СЦГ, бр. 18/2005.

32 Члан 10. и 11. Закона о потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и финансирања тероризма, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009.

33 Члан 10. и 11. Закона о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању тероризма, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009.

34 Члан 22. и 23. Закона о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009.

35 Амбасадор РС при СЕ потписала конвенцију 2019. а Конвенција још увек није ратификована.

4.2. Поступци због непоштовања суда пред Специјалним трибуналом за Либан

Пред овим Трибуналом водила су се два поступка против правних лица и одговорних лица у њима, због непоштовања суда: један против новина *Akhbar Beirut S.A.L.*,³⁶ а други против тв станице *NEW TV S.A.L.*,³⁷ због повреде тајности идентитета неколико сведока оптужбе у предмету *Ayyash et al.* Иако су се поступци различито окончали (тв станица ослобођена,³⁸ а новине осуђене³⁹), за питање одговорности корпорација за кривична дела, од значаја је поступање Трибунала у фази испитивања оптужнице, када је судија за претходни поступак стао на становиште да постоји надлежност Трибунала *ratione personae* за суђење правним лицима, а судија првог степена за непоштовање суда да не постоји, па је у оба предмета (и за новине и за тв станицу) другостепено веће одлучило да постоји надлежност Трибунала за суђење правним лицима.⁴⁰

Судија Барагванат, надлежан за претходни поступак, пошао је од инхерентне надлежности суда да штити интегритет судског процеса, па је закључио да тај Трибунал има надлежност суди за кривично дело непоштовања суда, иако оно није прописано Статутом, већ Правилником о поступку и доказима. Мада по самом Статуту окривљени могу бити само физичка лица, за непоштовање суда могу бити окривљена и правна лица јер она „не могу имати више права од физичких лица да се мешају у судски процес“. Одлука суда образложена је и упоредноправним тумачењем, одн. чињеницом да се од усвајања Статута МКС па до данас, у националне правне системе прогресивно уводи кривична одговорност правних лица, при чему и либански кривични закон познаје ову надлежност. Осим тога, класични, уобичајени извршиоци непоштовања суда су управо правна лица, а не физичка лица.

Након тога поступак се наставио пред првостепеним судијом Летије-ријем у поступку за непоштовање суда, који је донео одлуку да се одбаци оптужница против правног лица јер Правила о поступку и доказима могу проширивати надлежност суда одређену Статутом у смислу *ratione materiae*, али не и у смислу *ratione personae*. Осим тога, позвао се на одредбе о тумачењу уговора према Бечкој конвенцији о уговорном праву и закључио да је суд основан да суди физичким лицима, па се не може применити аналогија на

36 *Akhbar Beirut S.A.L. & Mr Ibrahim Mohamed Ali AI Amin* (број предмета STL-14-06)

37 *Al Jadeed S.A.L. & Ms Khayat* (број предмета STL-14-05). *Al Jadeed* преведено на енглески је *New TV*.

38 <https://www.legal-tools.org/doc/0adecdc/pdf>. 15.3.2024.

39 <https://www.legal-tools.org/doc/3dda96/pdf>. 15.3.2024. Правно лице је осуђено на 6.000 евра, а одговорно лице на 20.000 евра.

40 <https://www.legal-tools.org/doc/96b6b3/pdf> (*Akhbar Beirut* - интерлокуторна жалба) 15.3.2024. <https://www.legal-tools.org/doc/e8fbb1/pdf> (*New Tv S.A.L.* - интерлокуторна жалба) 15.3.2024.

правна лица када је у питању непоштовање суда. Не постоји општи принцип међународног права (било кривичног права, уговорног или обичајног) који подржава корпоративну одговорност. Највише што би се могло рећи је да међународно право не забрањује наметање кривичне одговорности за корпорације, али то се не може превести у проширење значења појма „особа“ да би укључила ентитете изван физичких лица. Само „тренд“ ка ширем признавању корпоративне кривичне одговорности у „већини земаља“ је недовољан „да би се утврдило постојање консензуса о одређеном принципу, јер занемарује многе велике и значајне правне системе у којима корпоративна одговорност није прихваћена (Немачка и Италија).

Другостепено веће је преиначило одлуку судије Летијерија и пресудило да је Трибунал надлежан за суђење правним лицима због непоштовања суда. Израз „особа“ у правном контексту може укључивати физичко лице или правно лице, које је законом признато као субјект права и дужности. Осим тога, коришћено је лингвистичко тумачење. И Статут и Правила о раду Трибунала сачињени су на три званична језика – арапском, енглеском и француском и да, за разлику од енглеске верзије, арапска и француска верзија Статута не садрже родно одређен језик. Из тога се закључује да намера аутора није била да ограниче обим одредбе само на физичка лица, узимајући посебно у обзир одредбе Бечке конвенције о уговорном праву које се тичу тумачења уговора, те када би намера била да се ограничи делокруг Правила на физичка лица, то би се учинило на начин како је прописана дефиниција оштећеног- жртве. И другостепено веће је одлуку засновало на компаративном приступу, као и судија Барагванат („питање корпоративне одговорности за кршење људских права постало је централна тачка међународног дневног реда о људским правима“). Потом наводи и да у Немачкој и Италији, нису у потпуности лишена решења (Италија) или макар предлога (Немачка) којима напуштају досадашње ригидне ставове и наводи изузетно детаљан списак националних законодавстава на свим континентима, која познају кривичну одговорност правних лица, позивајући се конкретне чланове закона. На крају, суд смело закључује да је „кривична одговорност корпорација на ивици достизања, у најмању руку, статуса општег принципа права који се примењује према међународном праву“.

4.3. Малабо Протокол

Малабо Протокол Статута Афричког суда правде и људских права и права народа⁴¹ још није на снази, а њиме је предвиђено формирање регионалног Афричког суда правде и људских права, који ће бити надлежан за

41 Протокол о изменама и допунама Протокола који се односе на Статут Афричког суда правде и људских права и права народа, тзв. Малабо протокол, ступиће на снагу након ратификације 15 од 55 држава чланица Афричке уније. <https://au.int/>

кривичне поступке у вези извршења међународних кривичних дела и транс-националних кривичних дела (14 кривичних дела, укључујући и геноцид, злочине против човечности, ратни злочин и агресију). Ова надлежност је разумљива, имајући у виду број оптужби против мултинационалних корпорација због њихове умешаности у кршења људских права извршених у Африци. Довољно је поменути да су у афричким земљама откривени мешовити безбедносни споразуми на локацијама где се врши екстракциона делатност (експлоатација руда, гаса, горива) између екстракционих корпорација и војних и безбедносних компанија, што намеће бројна питања, па и оно чији интерес бране јавне снаге.⁴²

Чланом 46 Ц Протокола уз наведени Статут, прописана је корпоративна кривична одговорност. Карактеристике овог револуционарног решења у међународном кривичном праву су:

- а) Окривљени може бити правно лице, изузимајући државе. Из наслова, а и формулација коришћених у осталим ставовима, произилази да појам правног лица треба тумачити рестриктивно, тако да се односи само на профитне субјекте- корпорације, без обзира да ли су у јавном или приватном власништву;⁴³
- б) Кривична одговорност правних лица не искључује кривичну одговорност физичких лица која су извршиоци или саучесници у истим кривичним делима;
- в) Кривична одговорност правних лица није заснована на радњама појединца или органа корпорације, већ је резултат сложене интеракције корпоративних политика, прописа и институционализоване праксе. Одговорност корпорације је примарна и не зависи од одговорности било ког појединца. Одговорност се анализира тако што се директно постављају питања о томе шта је корпорација урадила или није урадила као организација, шта је знала или је требало да зна о свом понашању и шта је урадила или је требало да учини да спречи nanoшење штете.

Потребно је доказати корпоративну намеру, а чланом 46. Ц прописана су правила за доказивање те намере:

- Корпоративни намера да се изврши кривично дело може се утврдити доказивањем да је политика корпорације била да се предузимају радње

sites/default/files/treaties/36398-treaty-0045 - protocol on amendments to the protocol on the statute of the african court of justice and human rights e.pdf, 13.3.2024.

42 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Mercenaries/WG/PrivateMilitarySecurity/DenverUni.pdf>, 23.3.2024.

43 J. Kyriakakis, *Article 46C Corporate Criminal Liability at the African Criminal Court* in C. Jalloh, K. Clarke, V. Nmeielle *African Court of Justice and Human and People's Rights in context Development and Challenges*, Cambodge, 2017, 811. https://www.cambridge.org/core/books/african-court-of-justice-and-human-and-peoples-rights-in-context/article-46c/D3B095872B85E71094C479EF06580BE3?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=copy_link&utm_source=bookmark 24.3.2024.

којима се чини кривично дело. Као таква, одредба се односи на постојање релевантне политике која предвиђа чињење конкретних кривичних дела, а не на понашање одређених физичких лица.

- Политика се може приписати корпорацији када пружа најразумније објашњење понашања те корпорације. Спорно је да ли „политика“ (овај појам није одређен Протоколом), обухвата моделе поступања који су прописани интерним актима или и неформалне *de facto* ставове.
- Корпоративно сазнање о извршењу кривичног дела може се утврдити доказивањем да је у оквиру корпорације поседовано стварно или конструктивно знање о релевантним информацијама (модел агрегације заснован на претпоставци да корпоративно знање може настати повезивањем мисли различитих агената правног тела и на тај начин стварањем потребног менталног елемента). Знање се може поседовати у оквиру корпорације, иако су релевантне информације подељене између корпоративног особља (знање о догађају може се приписати корпорацији чак и када није могуће идентификовати појединца који поседује исти ниво знања о конкретној чињеници или догађају). Конструктивно знање односи се на ситуације у којима се познавање одређене информације подразумева под претпоставком да је одговорно лице требало да дође до те информације разумном пажњом⁴⁴. За разлику од Римског статута, Малабо протокол укључује и стварно знање и конструктивно знање („требало је да зна“).

Санкције у Малабо протоколу затвор и новчана казна. Изостављање мера безбедности, доводи у питање ефикасност изрицања само новчане казне, а ово решење вероватно је последица намере да се Протоколу прикључи што већи број држава. Одузимање имовине као мера *sui generis* суд може изрећи према било ком лицу, ако је та имовина стечена незаконито или услед извршења кривичног дела, уз враћање законитом власнику или одговарајућој држави чланици.

5. МЕЂУЗАВИСНОСТ ЉУДСКИХ ПРАВА И МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Поједини криминолози сматрају да је супротстављање држава криминалитету мултинационалних корпорација неозбиљно и на националном и на међународном нивоу, указујући да „безбедносни консензус“ своју пажњу усмерава на транснационални организовани криминалитет, трговину људима, геноцид и тероризам, изостављајући сва уобичајена кривична дела

44 J. Kyriakakis, *op. cit.*, 819.

мултинационалних корпорација, која су уперена против запослених, потрошача и животне средине, снажно марширајући по тактовима „капиталистичког ритма“ корпоративне репродукције.⁴⁵ Међутим, питање корпоративне одговорности за кршење људских права постало је централна тачка међународног дневног реда о људским правима, а то је констатовано и у одлуци другостепеног већа међународног Специјалног трибунала за Либан. Управо се активности ОУН по питању одговорности корпорација за кривична дела везују на кршења људских права. На том плану посебан значај има рад Савета за људска права ОУН.

Док је право људских права оријентисано пре свега на жртве кривичних дела и има за циљ да инхибира државу од арбитарног поступања и заштити појединаца од њеног задирања у њих, кривично право је оријентисано пре свега на окривљеног као централног процесног субјекта и консолидацију званичних прерогатива и ауторитета државе.⁴⁶ Развој међународноправних норми које регулишу кривичне поступке против правних лица због тешких кршења људских права, треба да иде у правцу помирења ове две правне гране, тако да се у свеобухватном поступку осим одлуке о одговорности окривљених и санкцији, да адекватан значај жртвама, путем ресторативне правде, пре свега кроз одлуку о имовинскоправном захтеву оштећених као обавезном делу такве осуђујуће пресуде.

5.1. Правно обавезујући инструмент Савета за људска права ОУН

Након доношења Резолуције⁴⁷ и Руководећих начела за пословање и људска права из 2011. године (*UNGPs*),⁴⁸ у Савету за људска права ОУН је у току рад на нацрту „правно обавезујућег инструмента“ о утицају транснационалних организација и других пословних субјеката на поштовање људских права. Према постојећем нацрту члана 8. прописује се “правна“

45 Г. Барак, *Неконтролисана моћ корпорација, Зашто су злочини мултинационалних корпорација рутинизовани и шта са њим у вези можемо учинити*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020, 130-132.

46 А. Reiter, „Resolving the humanitarian equation: how to reconcile the tensions between international criminal law, human rights and international humanitarian law?“, *Журнал за криминалистичку и право*, бр. 2/2013. Криминалистичко- полицијска академија, Београд, 2013, 33. http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/NBP_2013_2.pdf 27. 3.2024

47 A/HRC/RES/17/4 <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/HRC/RES/17/4&Lang=E> 19.3.2024.

48 Аутор предлога је проф. *John Ruggie*, а Београдски центар за људска права превео их је на српски језик. <https://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/11/Portal-ljudska-prava-i-biznis-rukovodeca-nacela.pdf> 27.3.2024. Овај инструмент не прописује директне обавезе корпорацијама у погледу заштите људских права, већ првенствену обавезу државе.

одговорност како правних, тако и физичких лица, за злоупотребе људских права које произилазе из њихове пословне активности, укључујући и оне транснационалног карактера. Правна одговорност може бити грађанска, кривична или административна, у складу са околностима и у зависности од правног система државе потписнице. Одговорност треба да буде тако прописана да жртвама обезбеди делотворна средства правне заштите и да буде сразмерна тежини кршења људских права, а одговорност се успоставља за: 1) Заверу ради кршења људских права и 2) посредно извршилаштво (*aiding and abetting*), олакшавање и саветовање извршења повреде људских права.⁴⁹ Одговорност правног лица није условљена постојањем одговорности физичког лица. Посебно, кривична одговорност или њен функционални еквивалент, правног или физичког лица није условљен утврђивањем грађанскоправне одговорности тог лица и обрнуто. Одговорност правног или физичког лица није условљена утврђивањем одговорности главног извршиоца за то противправно дело.⁵⁰ Предмет расправе је и „пословна активност“, која према постојећем нацрту подразумева било коју економску или другу активност, а и сваки други пословни однос који је предузело физичко или правно лице, укључујући и државна предузећа. Ово укључује активности предузете електронским путем.

Транснационални карактер пословне активности постоји када је иста предузета на један од следећих начина:

- Предузима се у више од једне јурисдикције или државе, или
- Предузета је у једној држави, али се значајан део његове припреме, планирања, усмеравања, контроле, пројектовања, прераде, производње, складиштења или дистрибуције, одвија кроз било који пословни однос у другој држави или јурисдикцији, или
- Предузета је у једној држави, али има значајан ефекат у другој држави или јурисдикцији.

Од значаја су и одредбе о узајамној правној помоћи (чл. 12.), која укључује сарадњу држава у свим врстама поступака, као и међународној помоћи (чл. 13. 2. (е)), која, између осталог, укључује и Међународни фонд за жртве (чл. 15.7.), незастаревање (чл. 10.) кршења људских права која представљају најтежа кривична дела за међународну заједницу у целини, укључујући ратне злочине, злочине против човечности или геноцид, као и надлежности држава *ratione personae*, који подразумева надлежност над сваким пословним субјектом који има домицил на територији државе потписнице, што подразумева један од услова: место оснивања или регистрације; основна

49 Више о посредном извршилаштву и завери као облицима извршења кривичног дела видети: М. Шкулић, *Кривично право Сједињених Америчких Држава*, Службени гласник, Београд, 2023, 68. и 95-107.

50 A/HRC/55/59/Add.1 https://digitallibrary.un.org/record/4037588/files/A_HRC_55_59_Add.1-EN.pdf?version=1 7.3.2024.

средства или операције; централна управа или управљање; главно место пословања или активности.

5.2. Програми усклађености и дужна пажња

Програми усклађености и дужна пажња о људским правима (HRDD) имају кључну улогу у процени корпоративних намера.⁵¹ Програм усклађености о људским правима је интерни акт привредног субјекта који помаже да се то правно лице у свом пословању придржава стандарда људских права и основних слобода, доприноси уклањању (или макар смањењу) ризика повреде тих права и слобода и избегавању лоших пословних потеза како би се обезбедило дугорочно „здрово пословање“. На нивоу националних законодавстава, процена програма усклађености и дужне пажње постоји, нпр. у Француској,⁵² Швајцарској,⁵³ Аустралији, САД,⁵⁴ као и Немачкој⁵⁵ и Италији.⁵⁶ У САД се користи Приручник за правосуђе у коме су, *inter alia*, наведени програми усклађености (\$9-28.800).⁵⁷ Министарство правде САД даје Смернице за процену програма усклађености корпорација, а најновије су ажуриране 2023. године.⁵⁸ Процена је у надлежности јавног тужиоца, а он полази од три фундаментална питања која се даље разрађују: 1. Да ли је програм усклађености добро сачињен? 2. Да ли се програм примењује у доброј вери тј. да ли је потпомогнут адекватним ресурсима тако да ефикасно функционише? 3. Да ли програм у стварности функционише?

Недостатак надзора као основ за корпоративну кривичну одговорност заснован је на нехату када корпорација (или њени директори и менаџери) није донела ефикасне програме усклађености како би се надгледало и контролисало понашање запослених. Постоје схватања да корпоративна намера

51 A. De Tommaso, *Corporate liability and international criminal law*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2024, 134.

52 Закон бр. 2017-399 од 27.03.2017. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000034290626> 4.4.2024.

53 Члан 102(1) швајцарског Кривичног закона прописује да су компаније кривично одговорне за дело учињено у „обављању комерцијалне делатности... и ако ово дело није могуће приписати неком конкретном физичком лицу“ када је дело извршено због неадекватне организације предузећа https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en#art_102 18.3.2024.

54 Видети, на пример, Кривични законик Аустралије из 1995. § 12.3(3) и Комисија за казну Сједињених Држава, Приручник са смерницама, §8Б2.1. (новембар 2021).

55 Немачки закон из 2021. године <https://responsiblebusinesshub.pks.rs/wp-content/uploads/2023/04/Zakon-o-dju-dilidzenu-u-lancu-snabdevanja.pdf> неформални превод Привредне коморе Србије на српски језик.

56 *Decreto Legislativo* n. 231/2001.

57 <https://www.justice.gov/jm/jm-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations#9-28.800> 23.03.2024.

58 <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/page/file/937501/dl?inline> 23.3.2024.

постоји у било којој од следећих околности: постојање политике која је експлицитно или имплицитно приморала, охрабрила, овластила или на било који начин толерисала извршење кривичног дела; поседовање културе која је усмеравала, подстицала или толерисала чињење кривичног дела; неспровођење програма поштовања прописа или неспровођење дужне пажње како би се спречило извршење кривичног дела; или непредузимање превентивних мера као одговор на извршење кривичног дела.⁵⁹ При том, корпоративна политика у ширем смислу значи став, политику, правило, ток понашања или праксу која постоји у оквиру корпорације или њеног дела у оквиру ког се предузимају релевантне радње.⁶⁰

Одредбе о организационим пропустима услед непоступања са дужном пажњом могу утицати на терет доказивања и претпоставку невиности, уз напомену да се услед инхерентних разлика, сва људска права не могу аутоматски преликати и на правна лица, већ се морају уже тумачити. Могућност пребацивања терета доказивања на окривљену корпорацију у случају пропуста у унутрашњој организацији (пропуштање дужног надзора), прихваћена је у неколико земаља као што су Аустралија, Италија,⁶¹ Уједињено Краљевство и Сједињене Државе.⁶² Реч је о законским претпоставкама којима се регулише пословање корпорације, па правила о терету доказивања у казном поступку нису повређена.

Обавеза поступања са појачаном пажњом не може бити предмет уређивања само интерним актима корпорације и саморегулације. Уколико се ово питање препусти у претежном делу корпорацијама, то ће бити само показатељ неспремности и слабости држава да као носиоци јавне власти одређују правила понашања која су од значаја целу репрезентовану заједницу, независно од економске снаге њених чланова. Илустративан пример спремности је Акт о трговини наоружањем донет у УН, који је ратификовала и Република Србија⁶³, којим је прописано да држава чланица не сме да одобри било какав трансфер конвенционалног наоружања, његових делова и компоненти или муниције, ако у време издавања одобрења има сазнања да ће оружје, односно ти производи бити коришћени за вршење геноцида, злочина против човечности, тешких повреда Женевских конвенција из 1949. године, нападе усмерене против цивилних објеката, односно цивила који су заштићени као такви, односно других ратних злочина дефинисаних међународним споразумима чија је она чланица.

59 C. Maglie, *Models of Corporate Criminal Liability in Comparative Law*, Washington University Global Studies Law Review (2005) 4, према A. De Tommaso, *op. cit.*, 197.

60 Дефиниција из чл. 13.3(6) Кривичног законика Аустралије https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html 24.3.2024.

61 Прописана је административна одговорност корпорација за коју су предвиђене новчане казне и мере безбедности.

62 A. De Tommaso, *op. cit.*, 210.

63 Закон о потврђивању Уговора о трговини наоружањем, *Службени љласник РС - Међународни ујовори*, бр. 14/2014, члан 6. став 3.

6. УЧЕШЋЕ ПРАВНИХ ЛИЦА У КРИВИЧНИМ ПОСТУПЦИМА ЗА МЕЂУНАРОДНА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРЕД НАЦИОНАЛНИМ СУДОВИМА

Упркос скептичном погледу теорије на постојање „кротитеља великих корпорација“,⁶⁴ у XXI веку међународно кривично право доживљава своју експанзију управо на националном нивоу. Након неколико пионирских истрага у Швајцарској и Холандији, у току је неколико кривичних поступака који се воде пред националним судовима, за међународна кривична дела која за последицу имају тешке повреде људских права, а у којима су учесници корпорације.⁶⁵ Посебну пажњу медијске и стручне јавности добили су поступци пред Окружним судом у Паризу и Окружним судом у Стокхолму. У оба предмета, корпорације су извршиле статусне промене након покретања кривичног поступка. Највиши судови Шведске⁶⁶ и Француске⁶⁷ су разматрали питање надлежности националног суда за суђење за међународна кривична дела на принципу универзалне јурисдикције, дајући позитиван одговор.

6.1. Предмет *Lafarge*

Касациони суд Француске је у јануару 2024. године потврдио оптужницу подигнуту против мултинационалне корпорације *Lafarge* (променили име 2021. године), извршног директора и још осам руководилаца за учествовање у кривичним делима: финансирање терористичке групе, саучесништво (*aiding and abetting*) злочинима против човечности, те и злоупотребу рада других у Сирији, а одбацио оптужбе за кривично дело излагања опасности (јер се на радне односе запослених који су излагани опасности у конкретном случају примењује сиријски, а не француски закон).⁶⁸ Оптуженима се ставља

64 W. Laufer, N. Selvaggi, „Responsabilità penale degli enti ed ecezionalità americano“, *Rivista trimestrale di Diritto penale dell'economia*, 1-2/2019, 49. https://www.academia.edu/40422535/Corporate_Criminal_Liability_and_American_Exceptionalism?source=swp_share 23.3.2024.

65 <https://ujim.trialinternational.org/>

66 Одлука Врховног суда Шведске Ö 1314-22 од 10.11.2022 <https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/hogstodomstolen/avgoranden/engelska-oversattningar/o-1314-22-eng.pdf> 19.03.2024.

67 Два предмета (кривични поступци се воде само против физичких лица) у којима је Касациони суд Француске на општој седници (*sic!*) разматрао питање универзалне јурисдикције, посредно се односе на предмет *Lafarge* <https://www.courdecassation.fr/en/toutes-les-actualites/2023/05/12/press-release-universal-jurisdiction-french-justice-crimes> 4.4.2024.

68 Одлука Касационог суда Француске бр. 22-83.681 од 16.01.2024. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000048990868> 12.04.2024.

на терет да су платили око 13 милиона евра групама, укључујући терористичку групу *ISIS/Daesh*, да би задржали присуство у граду *Jalabiya* у северној Сирији током грађанског рата у коме су обављали делатност. Из доказа достављених суду произилази да су француске обавештајне агенције користиле мрежу односа корпорације, сарадњу са терористичким групама у Сирији и састанке како би добиле вести из регије и тамо спроводиле своје операције и да нису упозорили корпорацију да чини злочин, што су окривљени истакли у прилог одбране. Међутим, из записника са недељних састанака закључено је да је корпорација пружала подршку *ISIS* и при том имала „прецизна сазнања“ о криминалној природи активности ове терористичке групе за које је „вероватно да представљају злочине против човечности“. Становиште суда је да је свесно плаћање неколико милиона долара организацији чија је сврха била искључиво вршење кривичних дела, довољно да представља саучесништво у кривичним делима које је злочиначка организација извршила, без обзира на то да ли је саучесник обављао комерцијалну делатност. Наводи одбране да су поступци окривљених имали за циљ да обављају комерцијалну делатност оцењени су као ирелевантни, јер се тичу питања мотива који стоје ван субјективног елемента бића кривичног дела. Такође, окривљенима је била позната Резолуција Савета безбедности ОУН 2170/2014 која забрањује финансирање терористичких организација, а за постојање кривичног дела није неопходно да је окривљени привржен циљевима терористичке организације нити познавање конкретног планираног терористичког акта, већ само финансирање, са знањем да су средства намењена за коришћење, у целини или делимично, у циљу извршења било ког од терористичких аката предвиђених кривичним законом, без обзира да ли ће се акт извршити или не.⁶⁹ Поставља се и питање домаћаја принципа *ne bis in idem* у међународном кривичном праву, имајући у виду да је у САД још 2022. године Министарство правде закључило споразум о признању кривице са окривљеним правним лицем *Lafarge* и његовим предузећем- ћерком које је имало седиште у Сирији, па је обавезано да плати новчану казну и одузимање имовине у укупном износу од 788 милиона долара. Питање је да ли се чињенично ради о истом делу, имајући у виду да је у поступку који се водио у САД корпорација закључила споразум о кривици признајући финансирање терористичких организација током 2013. и 2014. године, а у Француској се води поступак и за ратни злочин и злочин против човечности. У поступку у САД јавни тужилац је закључио да је *Lafarge* продат трећој компанији у јулу 2015. године, при чему руководиоци *Lafarge* нису открили компанији стицаоцу да су вршене спорне

69 Одлука Касационог суда Француске бр. 19-87.367 од 07.09.2021. године https://www.courdecassation.fr/toutes-les-actualites/2021/09/07/terrorism-terrorist-financing-intention-provision-funds-knowledge?thematique%5B1676%5D=1676&items_per_page=10&sort_bef_combine=created_DESC&date_du=&date_au=&sort_by=created&sort_order=DESC&page=7 12.04.2024.

исплате терористичким организацијама пре него што је извршена аквизиција, а компанија стицалац није са дужном пажњом спровела анализу пословања *Lafarge* у Сирији ни пре, а ни након аквизиције.

6.2. Предмет *Lundin*

Пред Окружним судом у Стокхолму је у току кривични поступак *B 11304-14*⁷⁰ против као и *I.L.*, председника одбора директора, шведског држављанина и *A.S.*, бившег извршног директора, држављанина Швајцарске, којима се оптужницом⁷¹ тужиоца за организовани криминал ставља на терет помагање (*aiding and abetting*) суданској влади (пре свега омогућавањем коришћења инфраструктуре корпорације- писта за авионе и хеликоптере, као и аутомобила) да у периоду 1999-2003. изврше ратни злочин над цивилним становништвом (12.000 мртвих и 160.000 расељених), са циљем да се обезбеде нафтне операције корпорације на тој територији, током немеђународног оружаног сукоба у Јужном Судану (а у време извршења, јужном делу Судана). Поступак против правног лица, мултинационалне корпорације *Lundin*, води се као адхезиони уз кривични поступак. Врховни суд Шведске је стао на становиште да је шведски суд надлежан на принципу универзалне јурисдикције, без обзира што су наводна дела извршена у немеђународном оружаном сукобу и што је окривљени *A.S.* страни држављанин који није затечен нити има пребивалиште у Шведској. Како је, према наводима оптужбе, *A.S.* био представник компаније у шведској корпоративној групи, који је деловао појединачно или заједно и у договору са окривљеним шведским држављанином, по оцени суда то је довољна веза са Шведском да би постојао легитимни државни интерес за суђење за међународна кривична дела. Након што је тужилац одустао од дела првобитне оптужнице, *A.S.* је тражио накнаду трошкова, у укупном износу око 8,3 милиона евра. Врховни суд Шведске је одбио овај захтев у целости,⁷² наводећи да, *inter alia*, нису достављени уверљиви докази да је захтев за накнаду трошкова разумно опредељен, при чему питања шведске јурисдикције и садржине општег међународног права може решавати уобичајено обучен адвокат. Јавни тужилац је против правног лица поднео захтев за одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, а три пута је повећавао износ јер се мењала методологија прорачуна и тренутно је око 210 милиона евра. Оптужним актом је предложено и изрицање корпоративне новчане

70 https://unpaiddebt.org/wp-content/uploads/sites/5/2023/01/1254_Stockholms-TR-B-11304-14-Aktbil-1254-Ab-1247-1248-o%CC%88versatt-till-eng.pdf 19.3.2024.

71 <https://www.nigrizia.it/wp-content/uploads/sites/2/2021/11/Aanklacht-EN.pdf> 01.04.2024.

72 Ö 1314-22 од 06.10.2022. <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogsta-domstolen/svarsskrivelser-och-forklaringar/amr-3137-22-3.pdf> 24.3.2024.

казне правном лицу у износу од око 264.000 евра, због кривичних дела учињених у вршењу привредне делатности, са образложењем да представници окривљеног правног лица нису урадили оно што би разумно могло бити очекивано са циљем спречавања криминалне активности. Оптужницом је предложено за окривљена физичка лица и изрицање мере безбедности забране обављања привредне делатности у трајању од 10 година. *Lundin* је пре статусне промене могућност подизања оптужнице идентификовао као велики ризик због економских последица, негативног *goodwill* и ефеката на пословање уопште. У новембру 2023. године, првостепени суд је (у току поступка) упутио 27 оштећених да своје имовинскоправне захтеве остварују у појединачним парничним поступцима, а на одлуку оштећени имају право жалбе. Због статусних промена које су довеле до промене власничке структуре (трансакција од 14 милиона долара), невладине организације су поднеле пријаву норвешким властима против правног лица *Aker*, као стицаоца шведске нафтне компаније, са циљем да се преиспита пословање друштва стицаоца у смислу дужне пажње људских права по Смерницама ОЕЦД, јер је услед околности које су пратиле преузимање (брзине којом је извршено преузимање и то путем непосредне погодбе уместо уобичајеног јавног тендера, као и уговорених ограничења одговорности за штету), угрожено остваривање права на жалбу и права на накнаду штете оштећених у кривичном поступку који се води у Шведској.

7. ЗАКЉУЧАК

Увођење корпоративне кривичне одговорности у међународно кривично право значајно доприноси развоју ресторативне правде и поштовању људских права и основних слобода. Прописивањем и неновчаних санкција правним лицима за међународна кривична дела, активира се и превентивна функција санкција. Иако корпорација „нема душу коју би проклели“, њен капитал је као плашљива бела голубица која више страхује од непроцењивих последица услед нарушавања пословног угледа, него од плаћања новчане казне која се планира унапред као ризик пословања. У том смислу треба размотрити и могућност прописивања кривичног гоњења корпорације стицаоца, уколико је (једина или претежна) сврха статусне промене била избегавање кривичне одговорности корпорације преносиоца или друго изигравање закона. Наведено решење може допринети примени принципа дужне пажње у дубинској анализи трансакција преносиоца од стране друштва стицаоца, уз испуњеност одређених додатних услова⁷³. Од значаја је и развој одговарајуће међународне правосудне сарадње у кривичним поступцима против транснационалних и мултинационалних

73 Видети *сентенцу Касационог суда Француске бр. 2333 од 25.11.2020.* (предмет 18-86.955). <https://www.courdecassation.fr/print/pdf/node/2641>. 15. 4. 2024.

корпорација по питању примене принципа *ne bis in idem*. Може се очекивати и да ће се, уз подршку организација за заштиту људских права, пред националним судовима повећати број кривичних поступака на принципу универзалне јурисдикције против окривљених правних лица за међународна кривична дела.

ЛИТЕРАТУРА

- Bakan J., *The Corporation: The Pathological Pursuit of Profit and Power*, New York: Free Press, 2004.
- Барак Г., *Неконтролисана моћ корпорација, Зашто су злочини мултинационалних корпорација руинизовани и шта са њим у вези можемо учинити*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020.
- De Tommaso A., *Corporate liability and international criminal law*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York, 2024.
- Камбовски В., „Актуелни проблеми примене међународног казненог права у казненом праву“, *Темајски међународни научни скуп Релевантна истражања примене међународној кривичној права у националном праву*, Удружење за међународно кривично право, Тара 2012.
- Крећа М., *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023.
- Kyriakakis J., Article 46C Corporate Criminal Liability at the African Criminal Court in Jalloh C., Clarke K., Nmeihelle V. *African Court of Justice and Human and People's Rights in context- Development and Challenges*, Cambridge, 2017.
- Laufer W., Selvaggi N., „Responsabilità penale degli enti ed ecezionalità americana“, *Rivista trimestrale di Diritto penale dell'economia* No. 1-2/2019
- Martínez Patón V., *Refutación del principio Societas delinquere non potest*, Real Academia Asturiana de Jurisprudencia, Oviedo 2020.
- Reiter A., „Resolving the humanitarian equation: how to reconcile the tensions between international criminal law, human rights and international humanitarian law?“, *Журнал за криминалистику и право*, бр. 2/2013, Криминалистичко- полицијска академија, Београд, 2013.
- Чучковић Б., *Примена правила о одговорности државе за еколошку штету*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012.
- Шкулић М., *Кривично право Сједињених Америчких Држава*, Службени гласник, Београд, 2023.
- Шкулић М., *Међународно кривично право, просјорно важење кривичној права, кривично право међународној порекла, међународна кривичноправна помоћ, зачеци кривичној права ЕУ*, Службени гласник, Београд, 2022.

Напомена: Интернет странице извора наведене су у одговарајућим фуснотама.

*Jelena Šopalović**

LIABILITY OF LEGAL ENTITIES IN INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Summary

After a brief review of theories on the criminal liability of legal entities and solutions in national legal systems, the paper starts with the idea of introducing criminal liability of legal entities in international law acts and bodies. The following is an analysis of positive legal solutions in international criminal law, the interdependence of human rights and international criminal law, with a special scope on compliance programs and HRDD. The final part gives an overview of criminal proceedings before the district courts of France and Sweden against the accused of international criminal offences, with the conclusion that an increase in the number of criminal proceedings against corporations before national criminal courts, based on the principle of universal jurisdiction, can be reasonably expected.

Keywords: criminal liability of legal entities, corporations, international criminal law, human rights, universal jurisdiction

* Judicial Advisor, Commercial Appellate Court, jsopalovic@gmail.com.